

De Nederlandse stormdolk

. . . Hij leerde de mannen met hun vreselijke dolk werken, een wapen, dat herinnerde aan de middeleeuwse misericorde, waarmee de gewonde ridder werd afgemaakt door de schildknaap van zijn overwinnaar . . .'

(Frank van Wezels Roemruchte Jaren.,- A. M. de Jong).

De stormdolk is het laatste 'blanke wapen' dat hier te lande voor de Nederlandse strijdkrachten werd ontwikkeld. Ontworpen en verstrekt ten behoeve van speciale legereenheden tijdens de mobilisatie 1914/18, verdwijnt hij reeds na enkele jaren vrijwel geheel uit de bewapening, maar wordt een decennium later weer in groten getale ingevoerd. Gedurende de mobilisatie-oorlogsjaren 1939-40 is hij bij vele en verschillende onderdelen door alle rangen en standen binnen onze armee gedragen, van generaal tot soldaat en door officieren zelfs nog na de capitulatie.

De stormdolk is als het ware een symbool geworden voor deze periode uit onze krijgsgeschiedenis en leeft als zodanig voort in de versierselen behorende bij een oorlogsonderscheiding en in het embleem van een infanterieregiment.

Voldoende reden om aan dit doelmatige, pur sang Nederlandse wapen nader aandacht te besteden en diverse hiermee verband houdende details aan de vergetelheid te onttrekken.

Op zoek naar een handzaam steekwapen

Gedurende de eerste wereldoorlog had, na een aanvankelijk bewegelijk begin, de wijze van oorlogsvoering aan het Westelijk Front zich al spoedig ontwikkeld tot een statische loopgravenoorlog. Deze ontwikkeling stelde haar eigen specifieke eisen aan de bewapening en was dan ook aanleiding tot tal van vernieuwingen op dit gebied. Zo leidde de evaluatie van het gevecht van man-tegen-man in de loopgraven tot de conclusie dat de traditionele persoonlijke bewapening hierop beslist niet berekend was. Het lange infanteriegeweer met opgeplante bajonet mocht nog enig nut hebben bij de bestorming van een vijandelijke verdedigingslinie, maar in de mêlée binnen de stelling die hierop volgde was dit wapen in de enge begrenzing van de loopgraaf onhanteerbaar geworden.

De belligerenten gingen voor dit onderdeel van het gevecht dan ook nieuwe wapens ontwikkelen. Zo kregen Duitse en Amerikaanse eenheden speciaal voor dit doel ontworpen loopgravenmessen. Naast deze officieel verstrekte uitrusting werd echter in verreweg de meeste gevallen gebruik gemaakt van geïmproviseerde, in eigen initiatief ontwikkelde wapens, zoals scherpgeslepen pionierschoppen, ingekorte bajonetten en dergelijke. Lord Howard de Waldon liet zelfs in een lokale smederij voor eigen rekening replicas maken van het 14de eeuwse korte zwaard van de boogschutters uit Wales, waarmee hij het gehele 9de bataljon van de Royal Welch Fusiliers uitrustte.

De militaire autoriteiten in het neutrale Nederland volgden deze ontwikkelingen aandachtig en men besloot op de defensiebegroting een voorziening te treffen voor het ontwikkelen van een handzaam steekwapen.

Ontwerp en vervaardiging van het beoogde wapen werden als gebruikelijk toevertrouwd aan het Staatsbedrijf der Artillerie-Inrichtingen, de Rembrug. Hier kon men zich nu met voortvarendheid over de problematiek gaan buigen.

Het resultaat was een dolk met een totale lengte van 34 cm en een gewicht van 200 g. De tweesnijdende kling was 21 cm lang, had een breedte van 22 mm en liep uit in een scherpe punt. De 13 cm lange, houten greep was rondom voorzien van een ribbelprofiel om een vaste ligging in de hand te verzekeren en liep uit in een verbrede knop, die moest beletten dat het wapen door een tegenstander uit de vuist zou worden getrokken. De twee schalen die dit gevest vormden waren op een tweetal plaatsen op de doorn van de kling vastgeklonken en werden bovendien nog aan de onderzijde vastgeklemd door middel van een metalen ring. Hieronder was een kleine ovale stootplaat aangebracht, met het doel een uitval met een ander steekwapen te pareren en het afglijden van de hand te voorkomen.

Dit functionele, tevens goed-ogende ontwerp verwierf de goedkeuring van de bevoegde instanties en kon nu in produktie worden genomen. Aan alle vereisten voor een 'handzaam steekwapen' leek te zijn voldaan. Dat in een later stadium deze stormdolk ook nog voortreffelijk als werpmes bleek te fungeren, was een toevallige, zij het welkome bijkomstigheid.

Materialen en constructie

Uiteraard was staal ten tijde van het ontstaan van de stormdolk schaars. Bij gebrek aan beter werden daarom afgekeurde spoorrails als basismateriaal gebruikt. Dit metaal werd in ruwe vorm voorgesmeed, vervolgens gewalst en onderging tenslotte een eindbewerking op de afbraampers. Daarmee voldeed het materiaal echter nog niet aan de gestelde kwaliteitseisen. Het moest nog veredeld worden en dit geschiedde door middel van een procédé waarbij men een hoge verhitting liet volgen door een snelle afkoeling om het metaal een fijnkorrelige structuur te geven. Als het in het vuur 'kersenrood' ging verkleuren, volgde een snelle onderdompeling in koud water en vervolgens werd het blank geschuurd met 'zavelsteen', een in die dagen algemeen gebruikt schuurmiddel. Zoals bij het harden van messen gebruikelijk, werd dit veredelde metaal nog een tweede keer 'ontlaten' en als het metaal tijdens dit proces blauw ging verkleuren, werd het wederom in water op-en-neer bewogen opdat het blauw zich goed zou vastzetten. Later geschiedde dit blauwen ook wel door middel van zoutbaden. Als materiaal voor de vervaardiging van het gevest was men op notehout aangewezen. Dit was namelijk de enige inheemse houtsoort die niet aan krimp onderhevig was - reden waarom ook geweerkolven van dit hout werden gemaakt. De vervaardiging van de grepen geschiedde op de kopieerfreesbanken in de houtwerkplaats van de Rembrug. Ook de scheden werden in de leerafdeling aldaar gemaakt. Het voorgeweekte rundleer werd in de gewenste vorm geperst en vervolgens met pekdraad machinaal genaaid. Onderaan de schede werd een metalen dop aangebracht als bescherming voor de scherpe punt van de dolk en aan de bovenzijde was een koppelpassant bevestigd.

Alvorens de wapens de Rembrug verlieten werden zij geïnspecteerd en na goedkeuring voorzien van een stempel op de knop van de greep. Dit stempel bestond uit een ovaal, waarbinnen een kroon met daaronder het initiaal van de verantwoordelijke chef. Bovendien werd een soortgelijk keurmerk, echter zonder ovaal, aangebracht op de metalen ring boven de stootplaat en op de 'ricasso', de kleine accoladevormige verdikking van de kling onder de stootplaat. Aan de onderzijde van de stootplaat en op de koppelpassant werd een registratienummer ingeslagen.

De dolken werden voor aflevering niet geslepen aangezien voorgeschreven was - uit voorzichtigheid of zuinigheid? - dat blanke wapens, zoals sabels, klewangs en bajonetten, eerst na het ontstaan van een werkelijke oorlogssituatie in vlijmscherpe staat mochten worden gebracht. Al was dus de kans op snijden met de dolk uiterst gering, de scherpe punt van het wapen bracht toch risico's met zich mee bij oefeningen in een schijngevecht. Daarom werd tevens een oefendolk vervaardigd, waarvan twee versies bekend zijn. Bij de oudste uitvoering

was de spitse kling vervangen door een stomp houten stokje, terwijl het latere model, in uiterlijke vorm gelijk aan de echte stormdolk, geheel vervaardigd was van zwart, flexibel rubber.

Een officieel 'voorschrift stormdolk' is overigens nimmer uitgebracht en de hantering van het wapen werd dus in feite aan het persoonlijk inzicht van de instructeurs overgelaten. Wel is de uitvoering van de koppelpassant met zijn schuinaflopemde draaglus aanleiding tot bepaalde veronderstellingen. In de oorspronkelijke opzet was namelijk een draagwijze voorzien waarbij de stormdolk - in tegenstelling met de meeste andere blanke wapens - aan de rechterzijde van het lichaam, met de greep schuin naar voren, aan de koppel zou worden bevestigd.

Aannemende dat het wapen met de rechterhand werd getrokken, zou de greep dan zodanig in de vuist komen te liggen dat de pink op de stootplaat rustte. Dit zou impliceren dat het in de bedoeling van de ontwerper heeft gelegen dat de dolk in principe voor een nederwaartse stoot zou worden gebruikt. Andere bronnen vermelden echter als meest efficiënte wijze van hantering een opwaartse stoot, van onder naar boven, en dit zou weer een andere ligging in de hand met zich meebrengen, namelijk met duim en wijsvinger op de stootplaat. Kortom van enige uniformiteit in de hantering is geen sprake geweest en eerder werd reeds vermeld dat in de praktijk al spoedig bleek dat de stormdolk niet alleen voldeed aan de vereisten van een handzaam steekwapen, maar tevens doeltreffend als werpmes kon worden gebruikt. Ook de draagwijze heeft tal van variaties gekend, zowel links als recht van het lichaam.

De levensloop van de stormdolk

Alle Nederlandse stormdolken zijn aangemaakt in de jaren 1917-18, gedurende welke periode er enkele duizenden zijn vervaardigd. De aflevering geschiedde op instructie van de Dienst Aanschaffing en Verstrekking, die telkenmale een exacte opgave deed van de benodigde aantallen en van het adres van het onderdeel waaraan de partij moest worden geleverd.

In eerste instantie is de stormdolk verstrekt aan de stormtroepen waarvoor hij ook oorspronkelijk was ontworpen: de 'stormsecties' die in deze tijd bij de infanterieregimenten werden geformeerd. Deze speciale eenheden, herkenbaar aan de lis met knoop op de mouwopslag van de tuniek, die hun opleiding kregen aan de stormscholen te Amersfoort en Waakdorp, kwamen in het algemeen als eerste in aanmerking als het ging om de verstrekking van nieuw-ontwikkelde uitrustingsstukken, zoals stalen helm en gasmasker.

In 1924 verdwenen deze stormsecties uit de organisatie en geraakte dus de stormdolk feitelijk boven de sterkte. Nochtans werden nog niet alle dolken uit de bewapening teruggenomen, want op 17 maart 1925 (No. 28, pt. 2), onder het hoofd 'Opleggen van Wapenen', bepaalde de Directeur voor het Artillerie Materieel: '. . . Het aantal in te leveren dolken is zoo berekend, dat per regiment worden behouden 384 stuks, nl. 64 per bataljon en 64 per reservebataljon voor 16 mitraillisten per compagnie, terwijl géén surplus is uitgetrokken'. Ook het Regiment Wielrijders werd nu met dit wapen uitgerust. Dit alles was echter slechts van korte duur, want reeds vijf jaar later was de stormdolk geheel uit de bewapening bij de Koninklijke Landmacht verdwenen.

Bij het Korps Mariniers deed de stormdolk in het begin van de dertiger jaren zijn intrede. Hij werd hier met enthousiasme verwelkomd en toen in 1934 een detachement Mariniers naar het Saargebied vertrok ter handhaving van orde en rust tijdens de aldaar te houden volksstemming, maakte de dolk deel uit van de persoonlijke bewapening. In afwijking van de bij de landmacht gebruikelijke wijze van merken, bepaalde het mariniersvoorschrift dat aan de achterzijde van de koppelpassant een koperen plaatje met registratienummer werd

aangebracht. De dolk bleef verder in de mariniersuitrusting gehandhaafd, ook na mei '40, tenminste voor zover het Korps nog van een Nederlandse uitrusting was voorzien.

Na een sluimerperiode van bijna tien jaar, beleefde de stormdolk in de mobilisatie van 1939 zijn tweede optreden bij de landmacht. Als eersten werden de organiek bereden officieren - dat waren de officieren van de bereden wapens en alle majoors en hoger gegradueerden - met de dolk uitgerust en korte tijd later werd in principe van alle officieren, voor zover zij niet de klewang droegen, de bewapening op deze wijze aangevuld.

Eerder werd reeds vermeld dat aan de dolkschede een passant was bevestigd waar de koppel doorheen kon worden geschoven en ten tijde van het ontstaan van de stormdolk werd bij velddienst door officieren en minderen eenzelfde koppelriem gedragen. Inmiddels was echter voor officieren een speciaal draagriemstel van Engels model ingevoerd: de 'Sam Browne belt', ook wel minder formeel 'bokketuig' genoemd. De passant bleek echter niet berekend op de breedte van deze koppel en daarom droeg een officier zijn dolk, compleet met schede en passant, in de leren sabeldrager die een onderdeel van dit draagriemstel was. In dit verband dient nog vermeld dat de Haagse firma Manseelt een begin heeft gemaakt met het ontwikkelen van een buitenmodel-dolk, meer luxueus van afwerking en passend bij de sabeldrager uitgevoerd. Dit sierwapen is echter slechts in een enkel geval gedragen, aangezien de oorlog een voortijdig einde aan deze ontwikkeling maakte. Een dragon of polsriem is nimmer aan de dolk gedragen.

Behalve de eerder genoemde officieren, waren nog tal van anderen met de dolk bewapend toen op 10 mei 1940 de Duitse overval plaatsvond, zoals de Huzaren Motorrijders en andere categorieën die niet reeds met een slag- of steekwapen - bajonet, klewang of sabel - waren uitgerust.

Het is onbekend in hoeverre er tijdens de gevechtshandelingen in de meidagen daadwerkelijk van de stormdolk gebruik is gemaakt. In officiële gevechtsrapporten wordt er in ieder geval niets van vermeld. Toen na een strijd van enkele dagen de Nederlandse strijdkrachten genoodzaakt werden de wapens neer te leggen, was de rol van de stormdolk echter toch nog niet geheel uitgespeeld. Blanke wapens hebben namelijk, naast een praktische, altijd ook een sterk symbolische betekenis gehad: een verlagen veldheer overhandigde, als teken van overgave, zijn degen aan de zegevierende tegenpartij en een grootmoedig overwinnaar liet de verslagen tegenstander, als deze zich bijzonder eervol had geweed, uit respect hiervoor zijn zwaard behouden. Menend in deze geest te handelen, stonden de Duitsers na de mei-oorlog toe dat het Nederlandse officierskorps na de capitulatie de dolk bleef dragen. Zij streefden er immers aanvankelijk naar uiterlijke vormen van vernedering van de verslagen Nederlanders, die zij als een 'Germaans Broedervolk' beschouwden en als zodanig voor zich wilden winnen, te vermijden. Nummer 1 van de 'Verhandlungspunkte' betreffende de capitulatie, die op 15 mei 1940 werden voorgelegd, luidde als volgt: 'Abgabe aller Waffen (Offizieren ausgenommen), der Ausrüstung, Pferde, . . .etc. . .'. De zinsnede tussen parentheses duidt hier op de dolk, die dan ook het laatste wapen is geweest dat door het leger van 1940 is gevoerd. Echter niet voor lang, want al zeer spoedig werd de Nederlandse krijgsmacht op het Europese vasteland in haar geheel ontbonden en moesten ook de dolken worden ingeleverd. Vele werden echter aan de Duitse krijgsbuit onttrokken om 'onder te duiken' en in een latere fase van de oorlog weer de Nederlandse zaak te dienen.

Bij het K.N.I.L. deed de stormdolk pas in een laat stadium zijn intrede. Weliswaar was in de vorige eeuw het Korps Marechaussee, met zijn op de vijand toegesneden bewapening, behalve met de klewang, ook uitgerust geweest met een inlandse dolk: de 'remjong', maar deze was al spoedig na de beëindiging van de vijandelijkheden in Atjeh weer uit de

bewapening genomen. In 1941 echter werd bij de Artillerie Constructie Winkel te Bandoeng, ook wel de Indische Hembrug genoemd, een klein aantal dolken naar het Nederlandse model vervaardigd, die aan de pantser- en vechtwageneenheden van het K.N.I.L. werden verstrekt. Met de capitulatie in Nederlands Indië verdween in 1942 de stormdolk ook hier van het toneel.

Ongetwijfeld zullen de troepen die in 1940 naar Engeland konden uitwijken dolken in hun uitrusting hebben meegevoerd. Aangezien de Nederlandse strijdmacht die aldaar later weer werd geformeerd echter geheel Engels werd uitgerust en bewapend, heeft ook de stormdolk hiervan geen deel meer uitgemaakt.

Het is niet na te gaan of het Nederlandse wapen nog model heeft gestaan voor de in 1941 in Engeland ontwikkelde commandodolk (Fairburn & Sykes commando knife), al zijn er opvallende overeenkomsten tussen beide wapens.

Veel dolken hebben deel uitmaakt van de Duitse krijgsbuit. Aanvankelijk heeft de vijand deze wapens echter niet in gebruik genomen. De Duitse uitrusting kende namelijk, afgezien van ceremoniële wapens, geen dolk. In de latere oorlogsjaren ging men er pas toe over om uit oude voorraden veelal aan vreemde hulpstroepen een dolk als persoonlijk verdedigingswapen te verstrekken en hieronder zijn ook Nederlandse stormdolken geweest. Zo zijn door leden van paramilitaire organisaties, die hier te lande uit met de bezetter sympathiserenden werden gerecruteerd, Nederlandse stormdolken gedragen. Deze exemplaren waren dan meestal, overeenkomstig de Duitse uitrusting, geheel zwart gekleurd terwijl ook andere modificaties, veelal, naar eigen inzicht, werden aangebracht.

Toen de Wehrmacht de buitgemaakte stormdolken in de bewapening ging opnemen, is het gebruik hiervan niet tot het Nederlandse grondgebied beperkt gebleven. Exacte gegevens ontbreken in welke mate deze wapens over de grenzen zijn gevoerd, maar wel staat vast dat bij de ontwapening van Duitse eenheden in Noorwegen, in 1945, een groot aantal Nederlandse stormdolken in de uitrusting van deze troepen werd aangetroffen. Enkele hiervan maken thans nog deel uit van de collectie van het Forsvarsmuseet te Oslo, het Noorse legermuseum.

Temidden van een zeer veelsoortige mengeling van uitrustingsstukken kwam ook de stormdolk weer tevoorschijn, toen in de laatste fase van de oorlog de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten zich manifesteerden. Maar als dan vervolgens weer een geregelde Nederlandse krijgsmacht wordt opgebouwd, is de stormdolk definitief uit het beeld verdwenen.

Hoewel. . . niet geheel verdwenen, want als bij Koninklijk Besluit van 11 augustus 1948 het Mobilisatie-Oorlogskruis wordt ingesteld, vormen twee gekruiste stormdolken een onderdeel van het versiersel behorende bij deze onderscheiding en als een embleem wordt 'ontworpen voor het in 1944 geformeerde Regiment Stoottroepen, is weer een stormdolk het centrale motief voor dit insigne!

Al is hij dus thans als wapen geheel bij onze strijdkrachten verdwenen, als symbool blijft de stormdolk tot op de huidige dag tot de sterkte behoren.

Naschrift

De stormdolk is ontstaan, ingevoerd en wederingevoerd in roerige tijden, gedurende welke er aanzienlijk minder formeel werd vastgelegd dan tijdens een meer geregelde periode. Dit is dan ook ongetwijfeld de reden dat er omtrent dit wapen vrijwel geen enkele documentatie

beschikbaar was. Het artikel kwam dan ook tot stand door het samenvoegen van fragmentarische informatie, dikwijls gebaseerd op persoonlijke herinneringen. Daarom past hier een woord van erkentelijkheid aan alle personen en instanties die desgevraagd de informatie verstrekten die, hoe gering en ogenschijnlijk onbelangrijk ook, toch onmisbaar was voor de totstandkoming. In dit verband zij dan ook een enkele naam vermeld: In de eerste plaats de luitenant-Kolonel der Artillerie b.d. Ir. C. M. J. A. F. Nicolas, die als een van de oorspronkelijke ontwikkelaars van de stormdolk onschatbare details wat ontstaan en constructie betreft uit zijn memorie wist op te diepen en zijn zoon, de Luitenant-Kolonel der Mariniers C. B. Nicolas, die in dezen als intermediair fungeerde. Verder de GeneraalMajoor der Mariniers b.d. J. G. M. van Nass, de Generaal-Majoor der Infanterie b.d. G. H. Christan, de Kolonel der Huzaren b.d. C. A. Heshusius, de Majoor der Huzaren J. C. Hopperus Buma, de Particulier Secretaris van Z.K.H. de Prins der Nederlanden, de heer P. Steenbakker van Eurometaal N.V., de Sectie Krijgsgeschiedenis van de Koninklijke Landmacht, het Rijks Instituut voor Oorlogsdocumentatie en vele anderen.

Als is bij de samenstelling uiteraard gestreefd naar een zo groot mogelijke volledigheid, toch realiseert de auteur zich dat in tal van opzichten nog aanvullingen zouden kunnen worden gegeven en hij houdt zich dan ook aanbevolen voor alle additionele informatie die de lezers van Armamentaria zouden kunnen verstrekken.